

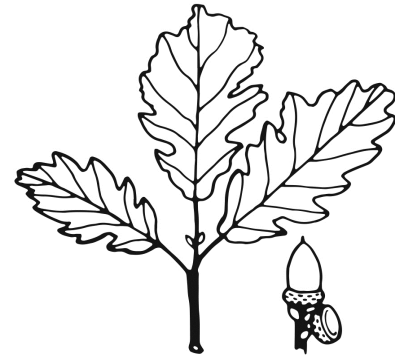
Ceir dwy rywogaeth frodorol yng Nghymru, y Derw Digoes a'r Derw Coesyngog (a elwir hefyd yn Dderw Seisnig), a gellir canfod y ddwy ohonynt yng Nghwm Afan.

Defnyddiwrch yr ysgythr yma i ddarganfod rhai o'r pethau sy'n wahanol rhwng y ddwy rywogaeth. Mae mes y Derw Coesyngog yn tyfu ar goesyn neu goesig, ond mae mes y Derw Digoes yn tyfu mewn clystyrau sy'n agos i'r goes. Mae gan ddail y Derw Digoes ymylon tonnog ac maent yn tyfu ar goesau hir. Mae dail y Derw Coesyngog wedi'u torri llawer yn ddyfnach ac maent yn tyfu mewn clwstwr ar goesau byr.

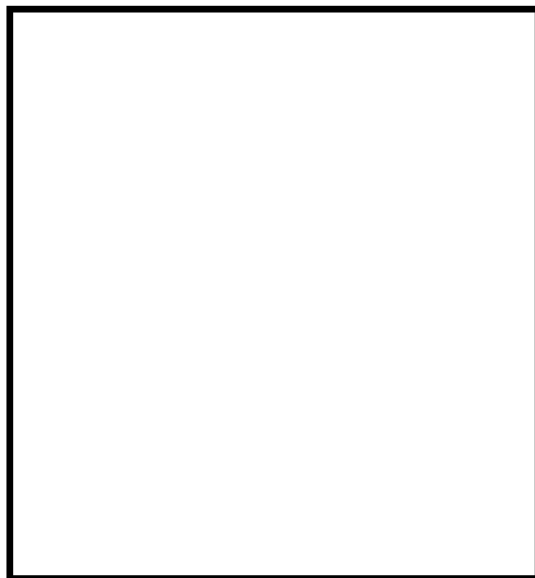
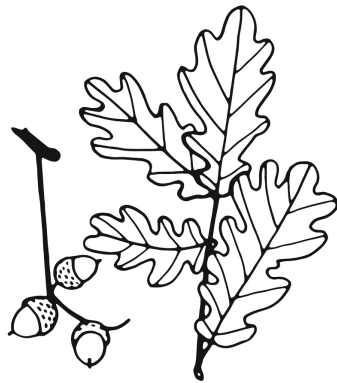
Mae coetiroedd derw'n cynnig bwyd a lloches i gannoedd o rywogaethau gan gynnwys mamaliaid, adar a chreaduriaid di-asgwrn-cefn. Mae'r rhisgl hefyd yn gartref i ffwng, cennau, rhedyn a broffyttau. Gall coed derw fyw am dros 500 o flynyddoedd ac maent wedi cael eu defnyddio am ganrifoedd ar gyfer pren, bwyd, barcio a moddion.

Am ganrifoedd, mae'r dderwen wedi bod yn symbol o nerth, a'i phren wedi'i ddefnyddio'n helaeth ar gyfer adeiladu llongau. Defnyddir pren y dderwen o hyd i wneud trawstiau pensaernïol, dodrefn, casgenni a lloriau. Ar un adeg, defnyddiwyd y dail a'r mes fel porthiant ac at ddibenion meddyginaethol a choginio, a defnyddiwyd tannin y rhisgl i drin lledr.

Mae'r Dderwen yn symbol o nerth hynod boblogaidd oherwydd ei phren a'i hirhoedledd ac mae ganddi le arbennig yn ein diwylliant a'n llên gwerin.

Gwnewch rwbaid o'r Derw Digoes yma
Make a rubbing of the Sessile Oak here

Gwnewch rwbaid o'r Derw Coesyngog yma
Make a rubbing of the Pedunculate Oak here

There are two native species of Oak in Wales; Sessile Oak and Pedunculate Oak (also known as English Oak) and both can be found in the Afan Valley.

Use the etching here to discover some differences between the species. The acorns of the Pedunculate Oak grow on stalks or 'peduncles', but those of the Sessile Oak grow in clusters close to the stem. The leaves of the Sessile Oak have wavy edges and grow on long stalks, the leaves of the Pedunculate Oak are much more deeply cut and grow in bunches on short stalks.

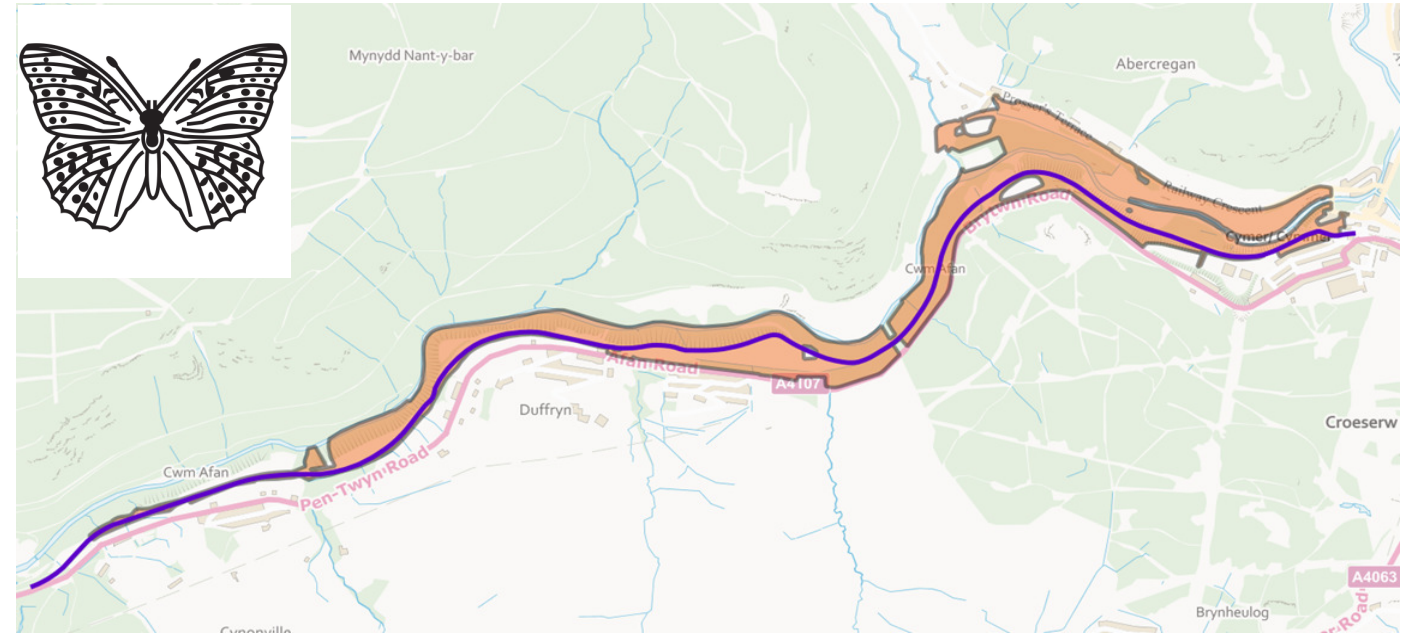
Oak woodlands provide food and shelter for hundreds of species including mammals, birds and invertebrates. The bark also provides a home for fungi, lichens, ferns and bryophytes. Oak trees can live for over 500 years and have been used for centuries for timber, food, tanning and medicine.

For centuries the Oak tree has symbolised strength, its durable timber prized for ship building. Oak timber is still used to make architectural beams, furniture, barrels and flooring. The leaves and acorns were once used for fodder, medicinal and culinary purposes, whilst the tannin in the bark was used for curing leather.

The Oak is a much-loved symbol of strength due to its durable timber and longevity of life and has a special place in our culture and folklore.

LLWYBR RHEILFFORDD DYFFRYN

DYFFRYN RAILWAY TRAIL

Ordnance Survey Licence

© Hawlfraint a hawilau cronfa ddata'r Goron 2018. Rhid Trwydded yr Arolwg Ordnans 100023392

© Crown Copyright and database right 2018. Ordnance Survey 100023392

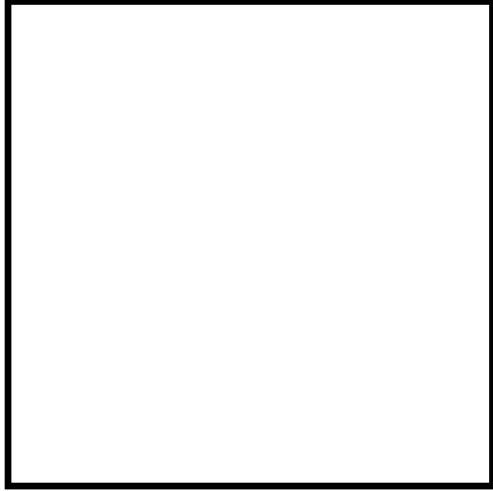
Chwiliwch am y llun cywir yn y daflen. Rhowch y sgwâr wag dros y plac metel, daliwch y papur yn dynn yn ei le ac yna, gan ddefnyddio pensil lliw neu greon, rhwbiwch drosto. Codwch y papur oddi arno i weld y llun oddi tano.

Find the right picture in the leaflet, place the blank square over the metal plaque, hold the paper firmly in place, then using a coloured pencil or crayon, rub over the top. Lift the paper off and see the picture revealed.

A fwy o Lwybrau Archwilio Bywyd Gwylt i'w dilyn, ewch i www.npt.gov.uk/biodiversity

For more Wildlife Explorer Trails to follow see www.npt.gov.uk/biodiversity

Gwnewch rwbïad o glychau'r gog yma
Make a rubbing of the bee here

Rydym yn cymryd neithdar o flodau gwyllt i'n cartrefi, o'r enw cychod, i wneud mêl. Gallwn hedfan hyd at 4 milltir ar un daith. Yn anffodus, rydym yn dirywio ac mae angen help arnom, beth am blannu blodau sy'n peillio'n dda yn eich gardd gartref.

We take nectar from wildflowers to our homes, called hives, to make honey. We can fly up to 4 miles in one trip. Unfortunately we are declining and need help - why not plant some pollinator friendly flowers in your garden at home.

GWENYN

BEES

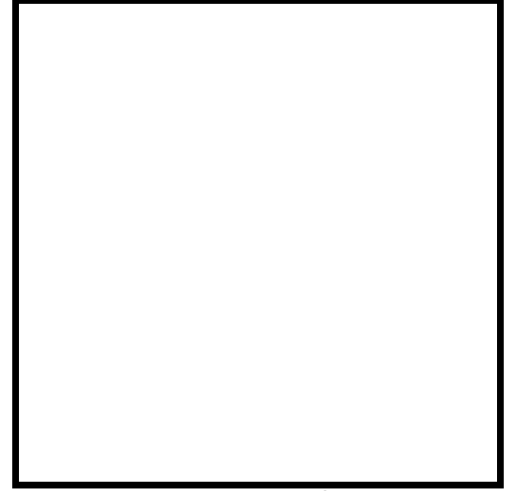
**LLYSIAU'R DRYW
PERAROGLUS**

FRAGRANT AGRIMONY

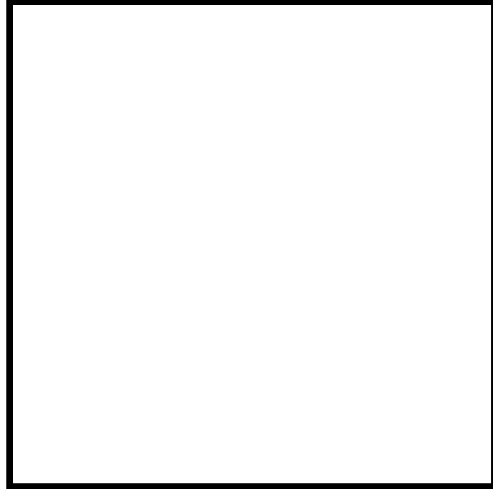

Planhigyn tal ydw i a dw i'n hoffi tyfu mewn pridd asidaidd. Mae gan fy nail danheddog berarogl lemwn ac yn yr haf mae gennyf bigyn hir o flodau melyn, llachar ar ffurf sêr.

I am a tall plant which likes to grow in acid soils. My jagged leaves are lemon scented and in summer I have a long spike of brilliant, star-shaped, yellow flowers.

Gwnewch rwbïad o Lysiau'r Dryw yma
Make a rubbing of the Agrimony here

Gwnewch rwbïad o ystlum yma
Make a rubbing of the bat here

Dydych chi ddim yn debygol o'm gweld yn ystod y dydd achos fy mod yn greadur nosol ac yn bwyta yn ystod y nos. Rwy'n chwilio am fwyd mewn coed a ger afonydd lle mae llawer o bryfed edeiniog i'w bwyta.

You are unlikely to see me during the day because I'm nocturnal and feed during the night. I look for food around trees and by the river where there are lots of flying insects to eat.

YSTLUMOD

BATS

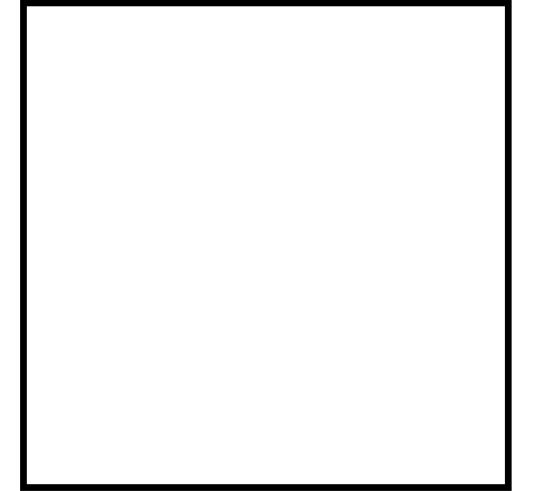
BRITH ARIAN

**SILVER WASHED
FRITILLARY**

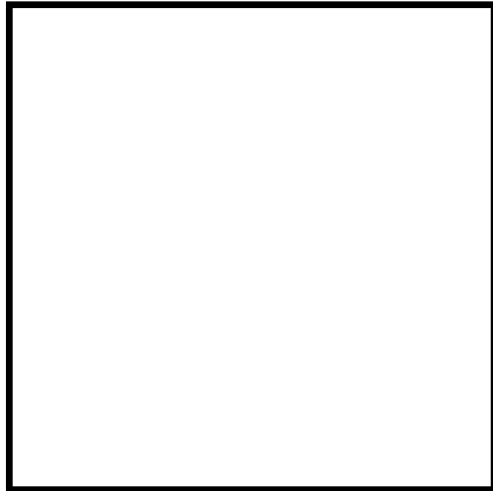

Fel pili pala sy'n hedfan yn gyflym, dw i wrth fy modd yn plymio yn yr awyr mewn llennyrch heulog coetiroedd. Dw i'n wahanol i frithion eraill oherwydd bod gennyf adenydd pigfain ac os arhoswch chi i'm gwyllo yn bwydo ar flodau llwyni mwyar duon, fe welwch chi'r rhesi arian ar ochrau isaf fy adenydd.

A fast flying butterfly, I like to swoop gracefully around in sunny woodland glades. I am different from other Fritillaries because I have pointed wings and if you stop to watch me feeding on Bramble flowers, you will see the silver streaks on the undersides of my wings.

Gwnewch rwbïad o'r Fritheg yma
Make a rubbing of the Fritillary here

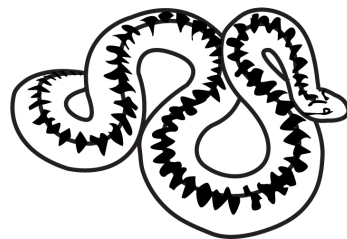
Gwnewch rwbïad o wiber yma
Make a rubbing of the Adder here

Neidr swil iawn ydw i a byddwch yn lwcus iawn i'm gweld! Mae gen i batrwm igam-ogam hyfryd yr holl ffordd i lawr fy nghefn ac rwy'n hoffi cuddio ymhlith rhedyn lle rwy'n cael fy nghuddliwio.

I am a very shy snake and you will be very lucky to see me! I have a lovely zig-zag pattern all down my back and like to hide in bracken where I am well camouflaged.

GWIBER

ADDER

TIR LLWYD

BROWNFIELD

Mae tir llwyd yn golygu ei fod wedi cael ei ddatblygu yn y gorffennol. Efallai fod hyn yn ymddangos yn wael ond pan fo natur ar waith, mae pethau anhygoel yn cytrefu'r math hwn o dir.

Mae llawer o ffyngau diddorol yn byw ar y tir caregog ac mae madfallod yn hoff o dorheulo ar gerrig cynnes. Gwrandewch ar y peneurynod sy'n bwyta hadau planhigion tir llwyd fel cribau'r pannwr.

Brownfield means land that has been developed in the past. This may sound bad but sometimes when it is left to nature amazing things colonise this type of land.

Lots of interesting fungi lives on the stony ground and lizards like to bask on warm stones. Listen out for Goldfinches which eat the seeds of brownfield plants like Teasels.

Rwyf ar gael ym mhob lliw a llun, weithiau'n tyfu ar y llawr ar ffurf madarch, weithiau'n tyfu allan o ochr coed fel silff.

I come in all shapes and sizes, sometimes growing on the floor like mushrooms, sometimes growing out of the side of trees like a shelf.

FFYNGAU
FUNGI

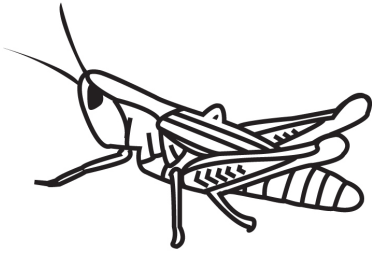

Gwnewch rwbïad o'r ffwng yma
Make a rubbing of the fungi here

CEILIOG Y RHEDYN
GRASSHOPPER

Mae gen i bum llygad a chwe choes gref i mi gael neidio i bob man. Rwy'n mwynhau bwyta dail a blodau. Rwy'n 'canu' drwy rwbio fy nghoesau ôl a'm hadenydd â'i gilydd.

I have five eyes and six strong legs which I use to jump everywhere. I enjoy eating leaves and flowers. I 'sing' by rubbing our back legs and wings together.

Gwnewch rwbïad o'r ceiliog y rhedyn yma
Make a rubbing of the Grasshopper here

HESGEN
SEDGE

Edrychwch ar fy nghoesyn a'i rolïo yn eich bysedd. Os oes ymylon ganddi, yna hesgen ydw i (os yw'n grwn, yna brwynen ydw i). Rwy'n hoffi tyfu lle mae fy ngwreiddiau'n cael digon o ddŵr.

Look at my stem and roll it in your fingers. If it has edges I'm a sedge (if it's round then it's a rush). I like to grow where my roots get plenty of water.

Gwnewch rwbïad o Hesgen yma
Make a rubbing of the Sedge here

PENGALED
KNAPWEED

Mae gen i flodyn porffor hardd. Mae llawer o bryfed yn hoffi casglu neithdar oddi wrtho' i ac yn yr hydref mae nicos yn bwyta fy hadau.

I have a beautiful purple flower. Lots of insects like to collect nectar from me and in the autumn Goldfinches eat my seeds.

Gwnewch rwbïad o bengaled yma
Make a rubbing of the Knapweed here

COEDWIG
WOODLAND

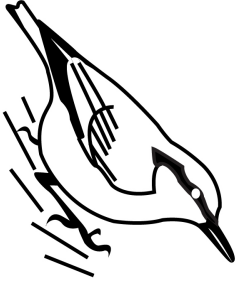
Mae'r coetir yn lle gwych i weld bywyd gwylt. Edrychwch dan ddarnau o bren neu gerrig a byddwch yn gweld llawer o bryfed gwahanol megis mwydod, moch coed a nadroedd miltroed. Edrychwch i fyny yn y coed a byddwch yn gweld llawer o adar gwahanol yn bwydo fel titw tomos las. Byddwch yn gweld rhai o'r blodau cynharaf i flodeuo, megis clychau'r gog, yn y coetir.

The woodland is a great place to see wildlife. Turn over some fallen wood or stones and you will see lots of different bugs such as worms, woodlice and millipedes. Look up in the trees and lots of different birds will be feeding such as Blue tits. Some of the earliest flowers to come out, like Bluebells, are found in the woodland.

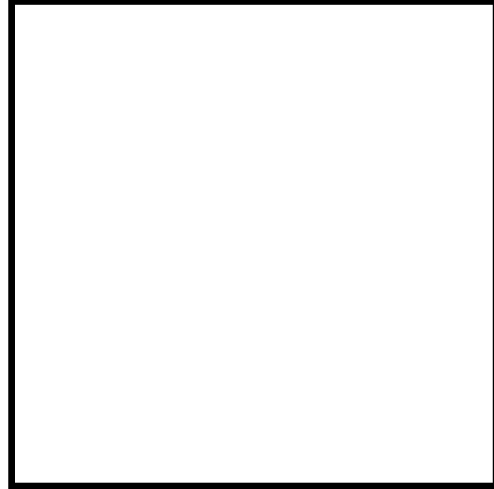
TELOR Y CNAU
NUTHATCH

Rwy'n dwlu ar fwyta pryfed rwy'n dod ar eu traws yn cuddio mewn coed. Rwy'n dringo lan a lawr coed a hyd yn oed yn hongian ben i waered er mwyn dod o hyd iddynt. Mae cnau a hadau'n flasus iawn hefyd! Ar ôl dod o hyd i gneuen, byddaf yn ei gosod yn sownd mewn twll mewn coeden a'i tharo â'm pig i'w thorri ar agor.

I climb up and down trees and even hang upside down to find insects to eat. Nuts and seeds are also yummy! When I find a nut I wedge it into a gap in a tree and then hit it with my bill to break it open.

Gwnewch rwbïad o'r Delor Y Cnau yma
Make a rubbing of the Nuthatch here

Gwnewch rwbïad o'r gwyfyn yma

Make a rubbing of the moth here

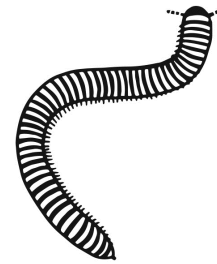
Dw i'n wyfyn llachar a dw i'n hawdd ei adnabod. Mae gennyf adenydd duon sy'n hir ac yn loyw, gyda chwe smotyn ar bob adenydd blaen. Dw i'n hedfan yn ystod y dydd a dw i wrth fy modd yn bwydo ar neithdar y bengaled, yr ysgallen a blodau eraill y glaswelltir. Os ydych yn fy ngweld yn y dolydd, ceisiwch gyfri smotiau fy adenydd.

I am a brightly coloured and easily recognised moth; I have long glossy black wings with 6 red spots on each forewing. I fly during the day and love to feed on the nectar of knapweed, thistles and other grass-land flowers. If you see me in the meadows...count the spots on my wings.

BWRNED CHWE SMOTYN
SIX-SPOT BURNET

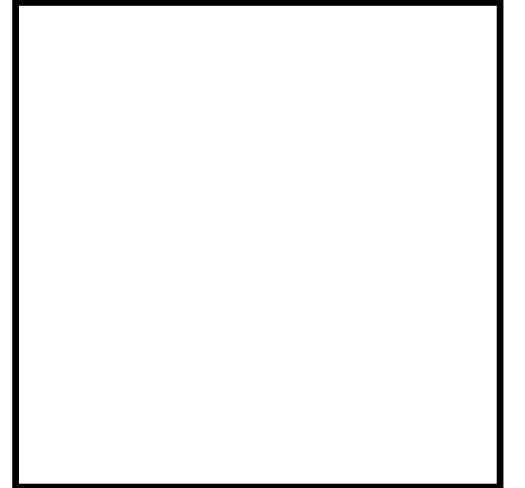

NEIDR MILTOROED
MILLIPEDE

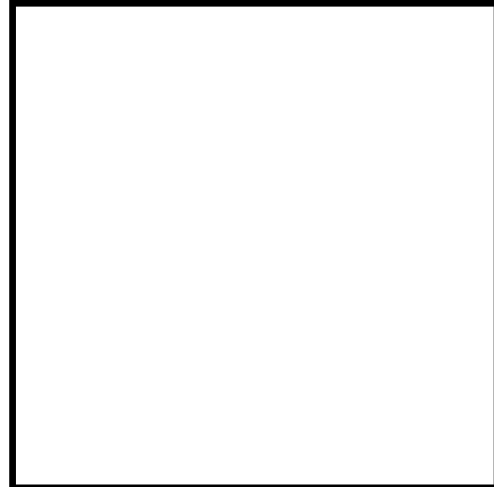
Mae llawer o wahanol fathau o fildroediaid, ac mae gennym ni i gyd lawer o goesau. Er ein bod ni fel arfer yn eithaf bach, rydym yn chwarae rôl bwysig o ran ailgylchu. Rydym yn bwyta'r llystyfiant marw, sy'n helpu i wneud pridd newydd.

There are many different millipedes, and we all have lots of legs. Although we are usually quite small, we play an important role in recycling; we eat dead vegetation which helps to make new soil.

Gwnewch rwbïad o'r Neidr Filtroed yma

Make a rubbing of the Millipede here

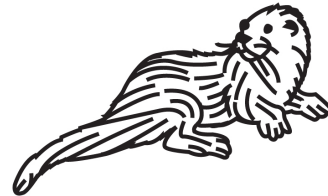
Gwnewch rwbïad o'r Dyfrgi yma

Make a rubbing of the Otter here

Rwy'n hoffi bwyta pysgod o'r afon. Creadur nosol ydw i, felly fyddwch chi ddim yn fy ngweld yn aml yn ystod y dydd. Rwy'n byw mewn twll yng nglannau afonydd o'r enw gwâl.

I love to eat fish from the river. I am nocturnal so you will not often see me around during the day. I live in a hole in riverbanks called a holt.

Y DWRGI
OTTER

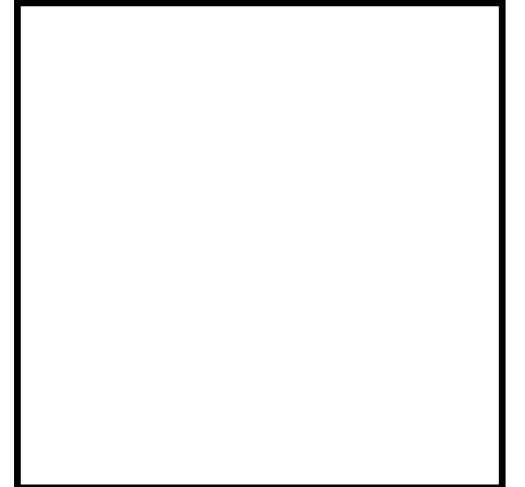

MWSOGL—DISTICHUM INCLINATUM
INCLINED DISTICHUM MOSS

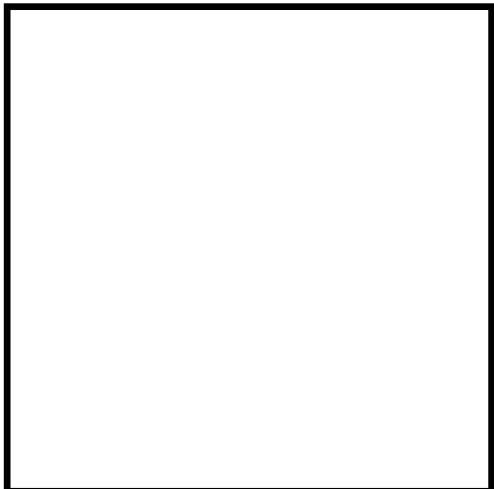
Dw i'n wyrdd tywyll ac yn tyfu ar waliau - allwch chi ddod o hyd i fi? Bydd yn rhaid i chi edrych yn ofalus iawn oherwydd fy mod i mor fach, ond peidiwch â fy mhigo os gwelwch yn dda oherwydd fy mod i'n eithaf prin. Ceir llawer o fathau gwahanol o fwsogl yng Nghwm Afan. Faint allwch chi ddod o hyd iddynt?

I am dark green and grow on walls - can you find me? You'll have to look hard as I am really small, but please don't pick me as I am quite rare. There are lots of different mosses in the Afan Valley. See how many you can find!

Gwnewch rwbïad o'r Mwsogl yma

Make a rubbing of the Moss here

Gwnewch rwbïad o'r Llinos Bengoch yma

Make a rubbing of the Redpoll here

Llinos fach iawn gyda phlu brown brith a chlwst coch ar fy mhen. Dw i'n aderyn sionc a gellir fy ngweld yn hongian o frigau mân, yn aml mewn coed gwern a bedwen. Dw i'n hoffi bwyta eu hadau.

I am a tiny finch with streaky brown plumage and a red patch on my head. I am an agile bird and can be seen dangling from small twigs, often in alder and birch trees, whose seeds I like to eat.

LLINOS BENGOC
LESSER REDPOLL

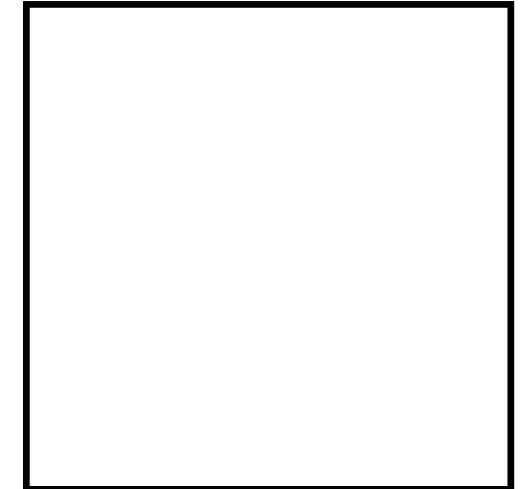

COEDWYRDD CRYNDDAIL
ROUND-LEAVED WINTERGREEN

Dw i'n blanhigyn prin ac nid wyf yn byw mewn llawer o leoedd. Mae'n rhaid i fi fyw'n agos i goed helygen a dw i'n defnyddio ffwng arbennig i fy helpu i gael y bwyd y mae ei angen arna i.

I am a rare plant, not found in many places. I need to live close to Willow trees and I use a special fungus to help me get the food I need.

Gwnewch rwbïad o'r Coedwyrdd yma

Make a rubbing of the Wintergreen here